

Földrajz.

Egy tanya, szikes föld s azok élete egy tanulmányi kirándulás tükrében.

A kirándulás helye: a Táborossy-tanya, Szegedtől északra. A kiránduló IV. fiúosztály útközben érinti a Fehér-tó szikes területét s itt is végez megfigyeléseket. A tanya tanulmányozása után látogatást tesz a Fehér-tótól északra fekvő Sándorfalván.
Idő: 1936. szeptember 13.

A kirándulás tanulmányi célja: szikes mellett fekvő tanya és környéke településének és életének megismerése, közvetlen megfigyelések alapján.

A feldolgozás módja: csoportmunka, írásban megadott feladatok alapján. A feladatok megoldásában a tanulók önállósága és önmunkássága teljes mértékben érvényesül. *Az alább közölt beszámoló ennek a munkának az eredménye s azt az egyes munkacsoportok állították össze.* A négy csoport munkáját irányító, írásbeli feladatok ezek voltak:

- I. csoport:** 1. A Táborossy-tanya heyzete. (Leírandó a látottak és 75.000-es térkép alapján.)
2. A tanya és környékének felszíne.
- a) Vannak-e rajta mélyedések, vagy kiemelkedések?
- b) Mekkora a környék tengerszintfeletti magassága? Néhány szó a keletkezéséről.
- c) Mi a felszín anyaga? Ennek az anyagnak a származása?
3. Meg kell rajzolni a részletes térkép alapján a környék térképét az odavezető úttal együtt.
4. Írj néhány szót a közelben fekvő Sándorfalva településéről.
- II. csoport.** 1. A tanya környékének időjárása kirándulásunk időtartama alatt.
- a) Mérd meg és jegyezd fel a levegő hőmérsékletét óránként.
- b) A szél iránya és erőssége. Megfigyelendő óránként.
- c. Feljegyzendő a felhőzet alakulása és mennyisége is minden órában.
- d) Volt-e valamilyen csapadék?
2. A környék vízrajza.
- a) Merre felé van a területnek lefolyása? Van-e lefolyástalan része?
- b) Van-e folyóvíz, vagy csatorna a környéken? Mire szolgálnak a csatornák?
- c) Vannak-e források? Van-e ezen a területen tó, vagy mocsár? Milyen a vizük, milyen a növényzetük? Állatviláguk? Mire használhatók?
- d) Milyen kutak vannak a tanyán? Vannak-e a környéken ásott, vagy fúrt kutak? Milyen a vizük?
- III. csoport.** 1. A tanya és környékének növényzete, állatvilága.
- a) Milyen a természetes növényzet? Hogyan függ ez össze az éghajlattal,

- vagy a talajjal s a terület fekvésével? (Van-e rét, erdő, mocsár, szikes?)
- Hogyan alakította át az ember, gazdasági célokra a növényzet eredeti képét? Milyen gazdasági növényeket termel a tanya népe?
  - Mekkora területen gazdálkodik a tanya tulajdonosa? Ebből mennyi az erdő, a rét (legelő), mocsár, szántóföld, kert, gyümölcsös és szőlő, beépített terület?
  - E területeken mennyi a legutóbbi termésmennyiség? Írj néhány szót a gazdálkodás itt szokásos módjáról. (Kérdezősködés alapján.)
  - Milyen állatokat tartanak a tanyán és mennyit? Ha valamelyikből feltűnőbb mennyiség volna, indokold meg, miért van ez? (Kérdezősködés!)
  - Hol értékesítik a termelt mezőgazdasági cikkeket?
- IV. csoport. 1. A tanya és környékének lakossága, foglalkozása, települése, művelődési viszonyai, a közlekedés módjai és lehetősége.
- Milyen nemzetiségű népek laknak a tanyán és környékén? Vallásuk? Hol van a legközelebbi templomuk?
  - Figyeld meg az itt lakók öltözködését. Miből élnek? Mivel foglalkoznak s miért? Mi értéke van a tanyai ember munkájának?
  - Milyen a tanya? Miből épültek a házak? Milyen az udvar beosztása? (Elkészítendő a tanya alaprajza.) Milyen a lakóház belseje? Melyek a szomszédos tanyák?
  - Melyik a legközelebbi falú, város? Milyen utakon juthat oda a tanya népe? Milyen járművekkel közlekednek?
  - Hol vannak a legközelebbi iskolák? Írj néhány szót a tanyai iskoláztatásról.

E feladatokat a tanulóknak a munka megkezdése előtt kezükbe adtuk s megmagyaráztuk a teendőket. A feldolgozandó területet ez esetben kerékpáron közelítettük meg. Pihenés és étkezés után délelőtt fél 11 órakor kezdték meg a munkát a tanulók (adatgyűjtés, megfigyelés, mérés, rajzolás stb.) s jegyzőfüzettel a kezükben déli 12 óráig dolgoztak. A munkacsoportok egyes tagjainak részletmunkáját most is a csoportok vezetői összegezték (harmadnapra) s ezután történt meg az iskolában a beszámoló s a tanulások levonása:

„A Táborszky-tanya Szegedtől északra, kb. 14 km távolságra fekszik. A Szegedről Csongrád városba vezető országúttól keletre kell letérni, hogy elérjük. (Az országúttól dűlőúton még kb. 2 km.) A Fehér-tóhoz tartozó nagy szikes föld mellett fekszik s tőle délre a tanyához egészen közel a Gyevi-fertő nevű vizegyes, szikes rét foglal helyet, melyet esős időben víz borít el. Azt a területet, melyen a tanya fekszik, *Pusztasövényházának* nevezik. A tanya a térképen (75.000) jelezve van, de a neve nincs rajta.

A tanya és környékének felszíne sík, alföld. A Fehér-tó s a többi szikes tó területe valamivel alacsonyabban fekszik környezeténél. A környék felszínét a víz egyengette el s töltötte

fel. Tengerszintfeletti magassága: 80—82—83—84 m. A sík területet csak itt-ott szakítják meg kisebb mélyedések, árokszerű gödrök, melyekben még száraz időben is víz van. A környék talajának nagyrésze szikes. Ez a talaj alig alkalmas növények termesztésére. Némelyik helyén még fű sem nő. Ilyen kopasz területeken, foltokon a sziksó kivirágzik. [Összeseperve sokat szállítanak Szegedre: „Széksót vegye-neek!“] A szikes foltok fehér színe messziről látszik. Ahol fű is van rajta, csak ritkás és igen silány, s a sovány vékony fűcsomók egymástól elkülönülve állanak. Nagy területeket vörös színű növényzet borít. Fa nincs. Ilyen a szikes táj, melyről még a tanyák is elhúzódnak. Hajdanában itt nagyobb tavak voltak. (Maradványuk a Fehér-tó és más kisebb tócsák.) A vizek lecsapolása okozta a szikesedést. A sziken sehol sincs tanya, de a szélén, olyan helyen, hol a talaj már kissé homokos, megjelennek a fehérfalú tanyaházak. A Táborossy-tanya is egyik lábával a szikre, másikkal a homokra támaszkodik. Odább, Sándorfalván már a homok az uralkodó talaj s magasabban is fekszik valamivel. (85 m; ott szépen díszlik gr. Pallavicini mesterségesen telepített cser-, akác- és fenyőerdeje s a szőlő.) A homoktakarót a szél szállította ide. Ez a jobbminőségű homoktalaj tette lehetővé Sándorfalva települését is. (Ujabb település; őgróf Pallavicini Sándor alapította.) A község a mai kornak megfelelően szabályos. Nyílegyes utcái szélesek, egymásra derékszögben haladnak. Nagyközség, önálló közigazgatása van. A falu közepén épült a község-háza. Házai nagyjából egyformák, vályogból és téglából épültek, fedelük cserép, de azért akad náddal fedett ház is. (L. 1. ábra. *Sándorfalva egyik utcája. Csak a főutca kövezett, a többi gondozatlan. Az utcákat szegélyező fák legtöbbször akác.* L. 2. ábra. *Sándorfalva róm. kat. temploma a község főterén áll.* A felvétel éppen búcsú napján készült, ezért inkább vásári hangulatot fejez ki.) Az I. csoport elkészítette és dolgozatához mellékelte a környéktérképet is.

Kirándulásunk napjának időjárása. A megfigyeléseket d. e. 10 órától d. u. 3 óráig végeztük:

Időpont:	10	11	12	13	14	15
Hőmérséklet:	17	18	22	23	22	20
Szélirány:	DK	DK	DK	DK	DK	DK
Szélerősség:	kisebb galyakat mozgat	erősödő	igen gyenge	leveleket kisebb galyakat mozgat	u. az	u. az

Csapadék: a reggeli harmat nyoma még a réten. Más csapadék nem volt.

Időjellemzés: szép derült őszi idő. (Vénasszonyok nyara.) A levegő élénken vibrál a puszta rét felett s délibábos képek láthatók.

A környék vízrajza. A területnek alig van lefolyása, mert mélyen fekszik. A csatornák a Tiszával kötik össze. De egyes helyekről így sem folyik le a víz, egyes mélyedésekben megáll. Így keletkeztek a tavak és kisebb mocsarak. Legközelebbi folyóvíz a *Tisza*. (A tanyához 4 km.) Algyő község felett nyílik a Tiszából egy új csatorna. A Tiszát és a Fehér-tó halgazdaságot köti össze. Ezen a csatornán, — melyen keresztülhaladtunk, — látják el a haltenyésztetet a szükséges folyóvízzel. (L. 3. ábra. A fehértói *Szeged városi tógazdaság* főcsatornája, melyet zsilipek kötnek össze a mellette levő — ma már gáttal szabályozott és külön medencékre osztott Fehér-tóval. A csatorna partján jól látszik a kivirágzott fehér *szikso*. Ugyanis a Fehér-tó vize szikes, mint az egész hatalmas terület, melyen a tó rajta fekszik. Magának a tónak a területe mintegy 1000 hold s ez teljesen be van már haltenyésztésre rendezve. L. 4. ábra. *A Fehér-tó egyik medencéje. Túl rajta fehérlő tanyak.*) Az említett új csatorna a térképen még nem látható. A *Fehér-tón* kívül még két nagyobb tó van a közelben: a *Gyevi-fertő* és a *Fertő-láposa*. Ezek igen sekélyek, száraz ilőben teljesen kiszáradnak. A Fehér-tó testvérei (csak az országút választja el őket) s vizük szintén sziksót tartalmaz. (Jellemző a *fehér-tó* elnevezés.) Körülöttük még igen sok vizenyős rét, mocsár, van. Kacsá- és libatenyésztésre használhatók. Forrást sehol sem láttunk.

A környéken 14 gémes kutat olvastunk meg. A Táborossytanyán két gémes kút van. Vizük 5—6 m mélyen áll. Egyiknek a vize sziksót tartalmaz, ivásra nem jó. Sándorfalva piacán bővizű ártézikút van, 4 kifolyó csővel. Állandóan ömlik belőle a víz. Egészséges, tiszta.

A tanya és környékének *természetes növényzete* a talaj és éghajlat hatását szépen tükrözi. Kevés a csapadék, tehát rét a természetes növénytakaró. A legtöbb helyen megvan régi állapotában. Azonban a rét is gyér, szakadozott, mert a talaj nagyon szikes. Igen nagy a szikes terület. Itt fát nem lát az ember. A tájék nagyon szomorú és sivár, kopasz. (L. 5. ábra. *Jellemző szikes tájkép*. Előtérben fehérlő, szikes foltok, gyér és rövidszárú fű, sovány legelő, rajta távolabb az itt jellegzetes kép: legelésző juhok. Égészen messze a látóhatáron egy rohanó szekér veri fel a port, ugyanott vékonyan fehérlő csik, a messziről csillogó Fehér-tó víztükre. Sehol egy fa, sehol szántó, kert, tanya, vagy egy szál kukorica. Csak a legsoványabb legelő.)

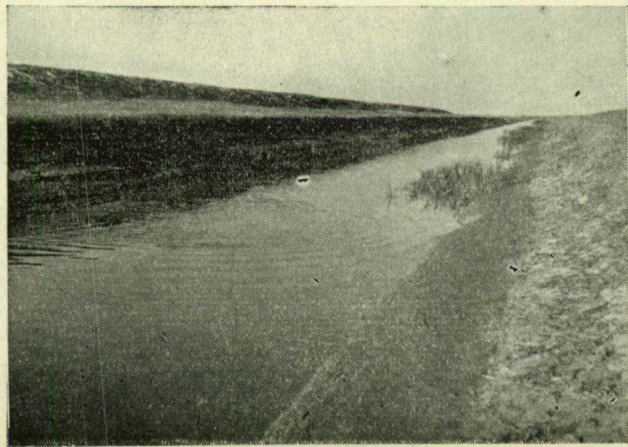
Ahol a talaj már valamivel jobb, ott már szántóföldek, majd kertek, sőt gyümölcsösök is láthatók. Itt már *szépen látszik az ember gondos munkája*. A szántóföldeken búzát, árpat, zabot,

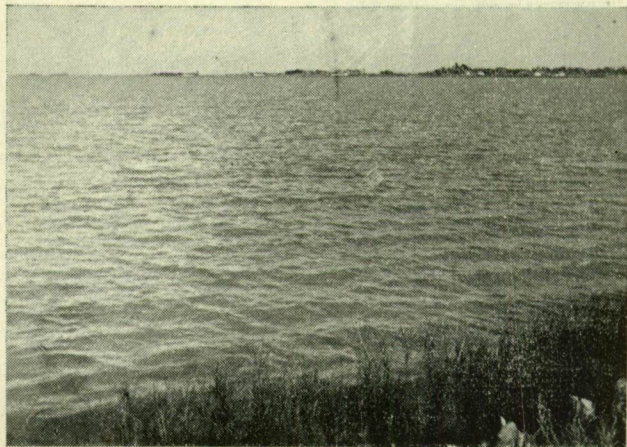
1. ábra.

2. ábra.

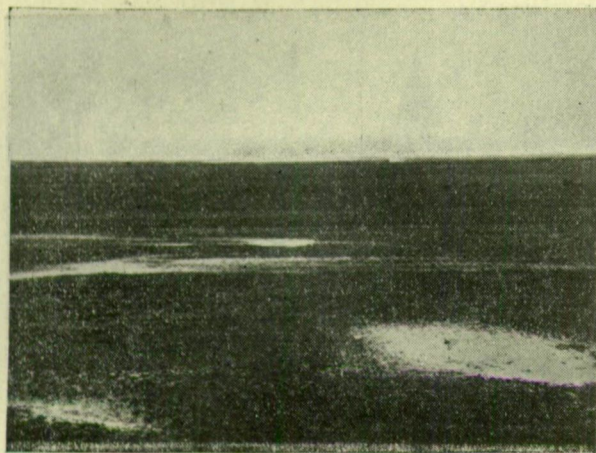

3. ábra.

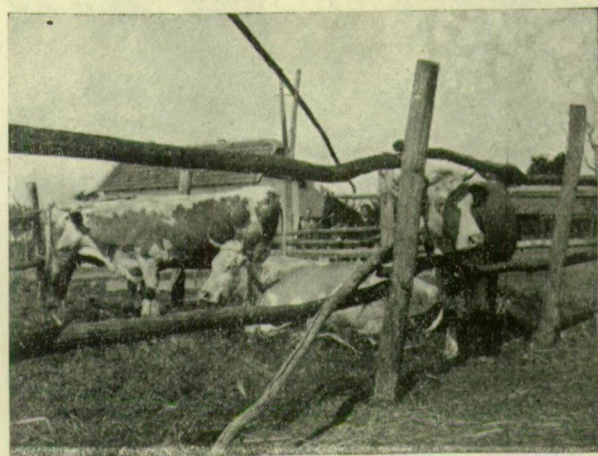

4. ábra.

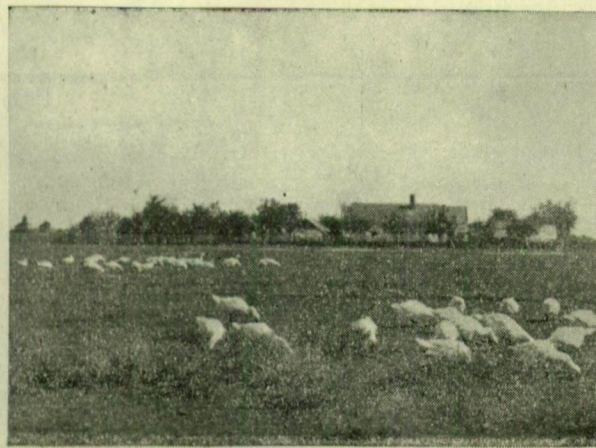

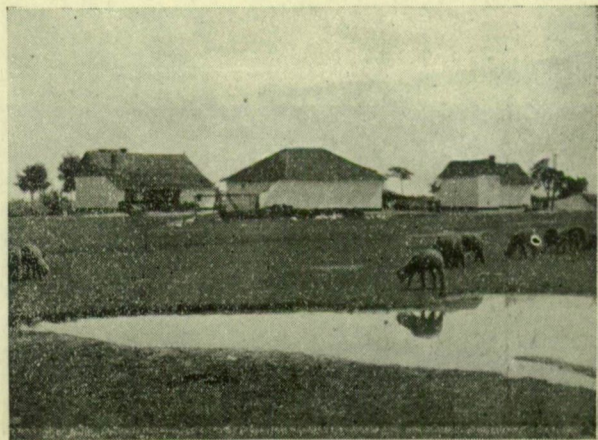
5. ábra.

6. ábra.

7. ábra.

8. ábra.

kukoricát, bükkönyt, borsót, babot, a gyümölcsösben pedig almát, körtét, szilvát, barackot, cseresznyét, meggyet, diót termelnek. A homokon szőlőt is láttunk. A növényi képet változatossá tette a mesterségesen ültetett erdő. (Sándorfalva mellett.) A fenyőerdőben nincs aljnövényzet. Az országút mellett fiatal ültetésű erdő látható.

A Táborossy-tanya 13 holdon fekszik. De idetartozik ezenkívül 300 hold bérlet *Serkéd*-en, ahol kukoricát és gabonaféléket termelnek.

A tanya területéből szántóföld: 8 hold,
gyümölcsös $\frac{1}{2}$ hold,
kert $\frac{1}{2}$ hold,
rét $3\frac{1}{2}$ hold,
épületek és udvar $\frac{1}{2}$ hold,

szőlő, erdő, nagyobb mocsár nincs.

A serkédi bérlet legnagyobb része szántóföld. (300 hold.)

Legutóbbi *termésmennyiség* (a bérlettel együtt):

búza 60 q (egy holdra eső átlag 12 q)

kukorica 400 q

bab 12 q

burgonya 40 q

alma 2 q

körte 1.5 q

cseresznye 1 q

barack 2 q

szilva 2 q

őszibarack 0.9 q

(A gyümölcstermelés a szántóföldi művelés mellett háttérbe szorul. De a kimondott homokon, a közeli Szatymazon már a gyümölcstermelés az uralkodó.)

Tenyésztett állatok. A gazdaságban van 13 szarvasmarha, 3 ló, 35 juh, 30 sertés, 80 liba, 30 kacsa, 92 pulyka, 50 tyúk és 157 őszi csirke. (L. 6. ábra. *Tehenek az akolban.* Amíg a fagyok be nem állanak, kint tartózkodnak a szabadban. L. 7. ábra. *A Táborossy-tanya látképe legelésző libákkal.* Ez a mindennapi kép. L. 8. ábra. *Legelésző juhok*, előtérben szikes tócsa. Sovány legelő.)

A növényi és állati termékeket Szeged piacaira szállítják. Naponként 46 liter tejet hordanak be kerékpáron. A többit fel dolgozzák.

A Táborossy-tanyán és környékén magyarok laknak. Csak itt-ott akad egy-egy tót család. Legtöbben róm. katolikusok. Szótszórtan találni ref. és evang. vallásúakat is. A legközelebbi róm. kat. templom Sándorfalván van. A tanyavilágban elég ritka a lakosság, de különösen a Fehér-tó területén. Rajta és környékén, a szikeséken a föld terméketlensége miatt s a víz miatt nincs település, sűrűbben ott találunk tanyákat, ahol már mégis

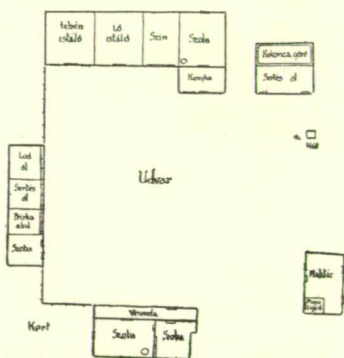
terem valami. Ilyen helyen már könnyebb a megélhetés, tehát a település is sűrűbb.

A tanyavilág lakóinak a földműveléshez alkalmas erős szövetből készült a ruházatuk. Sajnos, nem magyaros viselet, hanem vásári holmi (város közelsége). Igen érdekes, hogy a legkisebb gyermek is hosszúnadrágot visel.

A lakosság földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkozik s a termények eladásából él. A tanyai embernek a társadalom életében igen fontos szerep jutott. Ő látja el a környék lakosságát kenyérmagvakkal, gyümölccsel és más fontos élelmicikkkel. A maga részére azért szép a foglalkozás, mert egész nap a szabad ég alatt végezheti munkáját.

Megfigyeltük, hogy a tanya több kisebb-nagyobb épülethől áll. Ezeknek alapja kő, a többi része vályog és tégl. A tetőzet cserép egyik-másikon nád. (A nádat a Fehér-tó adja.) A tanyát egyik oldalon gyümölcsfák szegélyezik. A másik oldalon lévő nagykiterjedésű sovány legelőn juhnyáják és disznócsordák legelnek. A vizesebb helyeket, tócsákat a libák százai lepik el. A ház körül rengeteg a pulyka és más baromfi.

A tanya négyszögalakú udvarát mind a négy oldalon épületek veszik körül: lakóház, istálló, magtár, kukoricagóré, ólak s egyéb épületek. A lakóházak falai fehérre meszeltek, belsejükben rend és tisztaság uralkodik. (L. 9. ábra. *A tanya alaprajza.*)

A tanyát dűlőút köti össze az országúttal, mely Szegedre vezet. Az országutat sok helyen szikesek szegélyezik, messzibb pedig tanyák fehérlenek. A tanyáról szekérrel és kerékpárral közlekednek Szeged felé. Az országúton gépkocsikkal is találkozunk.

A Táborossy-tanyához legközelebb eső elemi iskola Sándorfalván van. Ide járnak a környékbeli tanyavilág gyermekei. Az iskolák és a tanyák közti távolság sokszor igen nagy. Néha 5–6 km-t is kell gyalogolnia egy-egy parasztfiúnak, míg eléri a tanyájukhoz legközelebb eső iskolát. Az említett tanyához a Sán-

dorfolvi iskola még elég közel van, bár ez is eléri a 3 kilométert. A tanyavilágban azért nehéz tehát az iskoláztatás, mert messze vannak az iskolák. Különösen télen ütközik nagy nehézségekbe. Mivel nincsenek mindenütt jó országutak, a járművekkel való közlekedés nem mindenütt lehetséges. A téli zord napokkal kell megküzdeni annak a tanyán élő gyermeknek, aki tanulni akar.

Közli: *Udvarhelyi (Kendoff) Károly*

Mennyiségtan.

A téglalapú test és téglalap.

Tanítás a polgári főiskola I. osztályában. A tanév 11 mértani órája.

Megjegyzések. A most közölt óravázlatot megelőzőleg a polgári iskola I. osztályában a következő 10 tételt tárgyaltuk: 1. óra. A tanulók geometriai taneszközeinek megvizsgálása. Mérések a tanteremben. 2. óra. Test, lap, vonal, pont. 3. óra. A szakasz, a sugár, az egyenes. 4. óra. Törött, görbe és vegyes vonal. 5. óra. Vízszintes, — függőleges síkok és egyenesek. 6. óra. A derékszög. Merőleges egyenesek. 7. óra. A párhuzamos egyenesek. 8. óra. Az eddig tanultak összefoglalása. 9. óra. A szimmetria. 10. óra. A kocka. A négyzet.

A tárgyalás szellemében az ú. n. fuzionisták geometriai elveit követjük, amennyiben a síkbeli geometriai alakokat a lehetőséghez képest mindig sztereometriai alakzatokról absztraháljuk.

Mutassunk be a tanulóknak egy építő téglát, valamelyik tanulónak a tolltartóját, egy vastagabb tankönyvet.

Hasonlítsuk össze a három testet anyaguk szerint. Az egyik anyaga: téglanyag (égetett vályog), a másiké fa, a harmadiké puhább és keményebb papiros.

Színük szerint: az első téglavörös, a második sárga, a harmadik szürke.

Súlyuk szerint: legkönnyebb a könyv, a tolltartó nehezebb, leg súlyosabb a tégl.

A bemutatott tárgyak: 1. anyaguk szerint, 2. színük szerint, 3. súlyuk szerint különböznek egymástól.

Hasonlít-e mégis valamiben egymáshoz a három test? Igen, mert bár nagyságuk is különbözik egymástól, alakjaikban nagy hasonlóság van. Valamennyien a téglalakjához hasonló alakot mutatnak. Az ilyen alakú testeket, éppen a tégláról elnevezve, *téglaalakú testeknek* nevezzük.

Most vegyük közelebbi vizsgálat alá az építő téglát, melyet legnagyobb lapjával az asztalra, vagy még inkább egy szemléltető állványra helyeztünk.